

УДК 323.15-054.72(44)::341.215.4:316.722

DOI: 10.24144/2078-1431.2022.1(28).80-88

*Марта Шелемба,
кандидат політичних наук,
ст. викладач кафедри міжнародних студій
та суспільних комунікацій
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

СОЦІОКУЛЬТУРНІ АСПЕКТИ ІМІГРАЦІЇ У ФРАНЦІЇ

У статті здійснено визначення основних сучасних соціокультурних моделей та проблем імміграції у Франції в кінці ХХ – 20-х рр. ХХІ ст.

Доведено, що в кінці ХХ ст. державою використовувалась модель асиміляції іммігрантів (монокультуралізму), яка передбачала інтеграцію громадян в єдине монокультурне суспільство, усувала поділ населення за релігійною, етнічною, культурними ознаками. Обґрунтовано, що вказана модель характеризувалась достатньою ефективністю до початку міграційної кризи в ЄС (2015-2016 рр.), але через існування низки проблем потребувала реформування. Зазначено, що урядом Е. Макрона розпочато впровадження моделі асиміляційної територіальної політики з елементами урахування етнічних та культурних характеристик, яка містить низку соціально-культурних програм і передбачає реалізацію в рамках територій країни. Виявлено, що в розрізі реформованої моделі імміграції застосовується низка місцевих програм стосовно інтеграції іммігрантів, в рамках яких більшість функцій із правової, соціокультурної адаптації передано із компетенцій республіканської влади владі місцевих комун.

Ключові слова: *соціокультурні моделі імміграції Франції, республіканський інтеграційний контракт, інтеграція мігрантів, правова і соціокультурна адаптація, монокультуралізм.*

The article identifies the main modern socio-cultural models and problems of immigration in France in the late XX – 20's of the XXI century.

The main modern socio-cultural models of immigration in France in the late XX – 20's of the XXI century are singled out, their characteristics and problems of implementation are established. It is proved that in the late twentieth century. The state used the model of assimilation of immigrants (monoculturalism), which provided for the integration of citizens into a single monocultural society, eliminated the division of the population on religious, ethnic, cultural grounds. It is determined that this model was characterized by sufficient efficiency before the migration crisis in the EU (2015-2016), but due to a number of problems it needed to be reformed. It is noted that the government of E. Macron has started implementing a model of assimilation of territorial policy with elements of ethnic and cultural characteristics, which contains a number of socio-cultural programs, provides for implementation within the country. It is established that the provisions of this model are focused on taking into account the approaches provided by the content of the Republican Integration Contract, supplemented by the requirements for professionalization of applicants who want to obtain a

residence permit. It was found that in the context of the reformed immigration model, a number of local programs are applied for the integration of immigrants, in which most functions of legal, socio-cultural adaptation are transferred from the competence of the republican government to local communes.

Key words: *socio-cultural models of French immigration, the Republican Integration Contract, the integration of migrants, legal and socio-cultural adaptation, monoculturalism.*

Постановка проблеми. Розвиток міграційних потоків пов'язаний із процесами глобалізації, суспільно-цивілізаційними нормами приймаючих суспільств. Небажання, нездатність іммігрантів адаптуватись до нових умов життєдіяльності, праці, ігнорування необхідності прийняття культури, норм титульного народу приймаючих країн обумовлює виникнення явищ ксенофобії, націоналізму, активності ультраправих організацій, об'єднань, націлених на захист національної ідентичності. В кінці ХХ. – у перших десятиліттях ХХІ ст. в країнах ЄС здійснюються пошуки шляхів уникнення розколу суспільства через соціокультурні аспекти імміграції. Франція тривалий період залишається однією з основних приймаючих країн для іммігрантів у рамках ЄС. Війна Росії проти України, яка розпочалася 24 лютого 2022 р., спричинила масштабну міграційну кризу на європейському континенті та й у всьому світі. Це викликало необхідність оновити законодавство та створити правове регулювання у сфері міграції як у Франції, так і в країнах-членах ЄС.

Аналіз останніх досліджень. Питання розвитку теоретичних основ, аналізу соціокультурних засад імміграції в ЄС, в тому числі у Франції, вивчались вітчизняними та українськими науковцями, дослідниками. Так, К. Лізотте [8] вивчав соціокультурні характеристики, проблеми розвитку та трансформацій асиміляційної моделі імміграції у Франції, автором було виділено її окремі форми, встановлено проблеми державного регулювання. Г. МакЕвей, М. Сафі [9], Л. Друо, В. Ні [3], О. Клав-Месьє [2] розглядають передумови та основні характеристики асиміляційної моделі імміграції (моделі монокультуралізму) у Франції. В роботах М. Хачімі-Алауї, Дж. Пелабай [5], М. Емеріо, Д. Лейтін [4] визначено основні засади державного регулювання імміграції у Франції, висвітлено характеристики Республіканського інтеграційного контракту. М. Хаддад [6] висвітлено підходи французької влади в питаннях надання виду на проживання для мігрантів, визначено певні напрями заохочення претендентів, які виявили єдність із громадянським суспільством країни в соціокультурній сфері. А. Карімі, Р. Вілкс [7] розкривають сучасні аспекти моделі імміграції Франції, які були сформовані урядом Е. Макрона. О. Малиновська [1, с. 21] досліджує особливості соціокультурних характеристик, необхідних для інтеграції у французьке суспільство, аналізує стан надання видів на проживання за певними категоріями іммігрантів. Незважаючи на існування наукових розвідок у цій сфері, актуальним залишається дослідження передумов становлення сучасної моделі імміграції у Франції, встановлення її характеристик.

Основна частина

Становлення міграційної політики Франції в соціокультурній сфері передбачає використання низки моделей державної політики, які зазнали певних змін. Розвинена економіка, розквіт промисловості, авторитет на міжнародній арені, перспективи для різних сфер робили Францію однією із найкомфортніших країн для іммігрантів. Тому трансформація моделей державної політики була направлена на зміни в законодавстві шляхом інтеграції іммігрантів до суспільства та охоплювала три аспекти: 1) управління міграційними потоками; 2) боротьбу проти нелегальної імміграції; 3) інтеграцію іммігрантів. Сформулюємо їх характеристики та проблеми, які визначились упродовж кінця ХХ – перших двох десятиліть ХХІ століття.

Дослідники (К. Лізотте [8], Г. МакЕвей, М. Сафі [9]) відмічають, що кінець ХХ ст. у Франції характеризувався впровадженням державою моделі асиміляції іммігрантів (монокультуралізму). Ця модель передбачала орієнтир на інтеграцію громадян в єдине монокультурне суспільство. Вказаний підхід суттєво відрізнявся від того, що використовувався в цей період у Великобританії, Канаді, Австралії, Німеччині, низці держав Північної Європи, які орієнтувались на регулювання імміграції за допомогою мультикультуралізму. Л. Друо, В. Ні [3] визначили, що асиміляційна модель Франції мала в цей період односторонню націленість на поглинання прийомчим суспільством іммігрантів, які засвоюють його соціально-культурні нормативи.

Автори М. Хачімі-Алауї, Дж. Пелабай [5] наголошують, що в зазначений період, особливо в кінці 1990-х рр. – на початку 2000-х рр. у державній політиці надавався пріоритет роботі не із спільнотами іммігрантів однієї країни походження, а індивідуальній інтеграції, прийняттю індивіда до складу французької нації шляхом залучення до республіканських норм і цінностей. У рамках асиміляційної політики найважливішими елементами уніфікації були французька мова та система освіти – державна світська школа, причому курс громадянського виховання був обов'язковим у початковій та середній школі.

В дослідженні О. Клав-Месьє [2] визначено, що інтеграційною політикою асиміляції громадян передбачалось, що іммігранти наділялись тими ж правами, які мали французькі громадяни, у разі, якщо вони дотримувались основних цінностей, визнавали світський характер держави, підтримували рівність на рівні жінок та чоловіків, виконували свої обов'язки, визнавали себе частиною громадянського суспільства.

За твердженням дослідників державної міграційної політики Франції (М. Хачімі-Алауї, Дж. Пелабай [5]), основні інтеграційні засади асиміляції було закріплено в положеннях законодавства, і їх прийняття іммігрантами передбачало дотримання умов відповідних правовідносин, які визначались в рамках:

1) Закону про контроль за імміграцією, перебуванням іноземців у Франції та громадянством від 2003 р., яким передбачено укладення контракту про розміщення та інтеграцію від 2003 р., контракту про родинне розміщення та інтеграцію від 2003 р. Вказані контракти стосувались при-

йняття соціокультурних норм Франції, визнання себе частиною суспільства. В рамках матеріалів дослідження О. Малиновської [1, с. 21] виявлено, що контракт про родинне розміщення та інтеграцію від 2003 р. з кінця 2003 р. і по 2006 р. було укладено із 48% претендентами, які отримали вид на проживання.

2) Закону про імміграцію та інтеграцію від 2006 р., який, окрім загальних засад інтеграції, передбачав детальне визначення особливостей набуття громадянства. В рамках зазначеного закону було визначено положення республіканського інтеграційного контракту. Вказаний контракт було ухвалено, і він набув чинності в 2006 р., є актуальним і в 2022 р. Зазначений документ став основою політики держави стосовно регулювання імміграційної політики. Умови контракту передбачають посилення підтримки іноземців, які нещодавно отримали дозвіл на поселення у Франції. Вказаний контракт укладається на рік на рівні представника влади та іммігранта, дотримання виконання правовідносин за цим контрактом контролюється з боку французького офісу міграції й інтеграції. Як відмічають дослідники міграційної політики Франції М. Емеріо, Д. Лейтін [4], вказана державна інституція запрошує бенефіціарів на участь у прийомі, який проходить півдня, під час якого в ході співбесіди оцінюються їх потреби у навчанні, встановлюється особиста ситуація. Після проходження співбесіди іммігранти повинні виконати умови республіканського інтеграційного контракту, якими передбачено: обов'язковий 4-денний курс громадянського навчання, націлений на ознайомлення із цінностями і принципами Республіки, практичними аспектами розвитку французького суспільства; мовну підготовку. Встановлено, що мовна підготовка дозволяє тим, хто не володіє французькою, досягти рівня А1 за міжнародною номенклатурою, пропонується чотири курси тривалістю від 100 до 600 годин залежно від рівня володіння мовою, після отримання рівня А1 іммігранту видається сертифікат. Також іммігранти можуть отримати додаткову мовну підготовку для досягнення рівнів А2 та В1, за цим напрямом існують заохочення з боку офісу міграції й інтеграції. Вивчення положень праці М. Хаддад [6] показує, що дії мігрантів стосовно підвищення знань мови розглядаються як один із напрямів їх приєднання до середовища французького громадянського суспільства.

Згідно із умовами республіканського інтеграційного контракту, встановлено необхідність проведення оціночної співбесіди після закінчення процесу інтеграції, ціллю якої є встановлення становища претендентів, надання рекомендацій для полегшення інтеграції відповідно до кожної конкретної ситуації. Змістом вказаного контракту визначено дотримання умов та зобов'язань, пріоритет надається тим іммігрантам, які виявили високий рівень знань французької мови, мають професію, яка користується попитом на ринку праці, визнають себе частиною громадянського суспільства.

3) Закону про імміграцію, інтеграцію та громадянство від 2011 р. Положення цього закону передбачали повернення держави до жорсткої системи відбору кандидатів на отримання виду на проживання, високих ви-

мог до оцінки знань французької культури, історії, розвитку суспільства, контроль за чітким дотриманням обов'язків.

Політика асиміляції ґрунтується на невизнанні національних меншин, проголошенні всіх громадян французами, оскільки нація є єдиною, неділимою. Вивчення вищерозглянутих наукових досліджень показало, що сформована інтеграційна модель асиміляції іммігрантів, яка існувала в період кінця ХХ – на початку ХХІ ст., визначалась такими особливостями:

- відмовою Франції від підписання Рамкової конвенції Ради Європи про захист прав національних меншин, від ратифікації Європейської хартії мов регіонів та меншин, якою встановлено, що культурні меншини й іммігрантські спільноти мають право на звернення своєю мовою до державних структур, навчання дітей рідною мовою;
- відсутністю визначення етнічних характеристик іммігрантів, які проживають у країні;
- забороною встановлення національності під час прийому на роботу, під час отримання адміністративних, соціальних послуг (стосується як іммігрантів, так громадян Франції);
- відсутністю точних статистичних даних стосовно конфесійної належності громадян країни.

Асиміляційна інтеграційна модель Франції була ефективною, коли в країні не спостерігалось великих імміграційних потоків, пов'язаних із впливом військових дій у регіонах, які не були близькими. Використання такої моделі було можливим до імміграційних потоків через іракський, палестино-ізраїльський, лівійський, сирійський та афганський військові конфлікти. Такі події, як терористичні акти, інші тяжкі злочини та правопорушення в 2015-2016 рр. здійснювались вихідцями мігрантів другого та третього поколінь, мешканцями гетто, в яких проживали соціально неблагополучні сім'ї, які не змогли добре інтегруватись, погано знали французьку мову, не вважали себе частиною громадянського суспільства через низький рівень життя, складнощі із взаємодією з оточуючими через культурні, мовні бар'єри. Також до категорії терористів із середовища іммігрантів належать ті, хто прагнув отримати вид на проживання внаслідок військових конфліктів у країнах, де існує суворий іслам, функціонують терористичні осередки.

Відповідно можемо зазначити, що до проблем використання асиміляційної інтеграційної моделі Франції в 2015-2016 рр. належить:

- відсутність врахування державою етнічних, релігійних особливостей іммігрантів;
- складність забезпечення високого рівня інтеграції для великої чисельності мігрантів;
- ігнорування зовнішніх інформаційних впливів на іммігрантів з боку терористичних осередків, які здійснюють залучення прихильників у соціальних мережах;
- виникнення комунавтаризму, пов'язаного з відмовою визнання іммігрантами (особливо другого та третього поколінь) частиною французького громадянського суспільства. Як наголошує К. Лізотте

[8], вказане явище виникло як протест певних середовищ мусульман стосовно використання в рамках моделі асиміляції такого підходу, як лаїцизм. Лаїцизм передбачає заборону релігійних проявів у межах публічного простору (не дозволяється носіння релігійного одягу в школах, інших закладах, офісах різних категорій, у державних установах тощо).

Для того, щоб зменшити градус напруги в суспільстві та ненависті до біженців і вимушених переселенців, у Франції 8 березня 2016 р. був прийнятий закон про права іноземців, який визначає правила приймання іноземців та інтеграції іммігрантів, нового порядку надання посвідки на проживання, а також положення щодо нелегальних мігрантів у Франції.

Починаючи з 2017 р. у Франції відбуваються певні трансформації моделі імміграції, що пов'язано із приходом до влади Е. Макрона. Найбільшою зовнішньополітичною реформою нового президента було його бачення щодо реформування ЄС. Серед іншого він запропонував створити загальноєвропейську службу з надання притулку. Її головним завданням мало стати встановлення єдиних міграційних правил та процедур у країнах ЄС і на кордонах Європейського Союзу. Крім цього, Е. Макрон пропонував радикальним способом розв'язувати питання незаконної міграції в країні, напливу претендентів на притулок. Президент пропонував запровадити кримінальну відповідальність за нелегальний перетин кордону, скорочення термінів подачі заявок на отримання притулку та апеляції в разі відмови. Незважаючи на жорсткість позиції, Е. Макроном було запропоновано можливість возз'єднання сімей, а мігрантам – запрошувати до себе не лише батьків, а і братів та сестер.

Влітку 2018 р. обома палатами французького парламенту був прийнятий закон, що контролює імміграцію, ефективно право біженців та успішну інтеграцію, який включав такі нововведення:

- зменшення строків подання апеляції в Національний суд з прав біженців;
- збільшення строків затримання біженців для перевірки місця проживання з 16 до 24 годин;
- подвоєння тривалості утримання під арештом нелегальних мігрантів до 90 днів;
- зменшення строків подання заяви на надання притулку зі 120 до 90 днів після в'їзду до Франції.

Упродовж 2020 р. парламент Франції відкоригував міграційну політику своєї держави кількома шляхами. По-перше, надавалась перевага професійним мігрантам, враховуючи найактуальніші професії на ринку праці Франції. По-друге, парламентарі запропонували збільшити кількість студентів удвічі для культурної та наукової стабільності країни. По-третє, поступова ліквідація і переселення таборів для мігрантів з Парижа та відкриття нових в інших регіонах Франції. По-четверте, ускладнення процедури отримання громадянства Франції для біженців, отримання соціальних виплат та медичного страхування. По-п'яте, впровадження жорсткої політики щодо депортації мігрантів з країни.

Як показують матеріали досліджень А. Карімі, Р. Вілкс [7], у 2017–2021 рр. урядом Е. Макрона було сформовано модель асиміляційної територіальної політики з елементами урахування етнічних та культурних характеристик. Вказана політика передбачає використання підходів, що існують у межах республіканського інтеграційного контракту, які доповнено вимогами щодо професіоналізації претендентів, які хочуть отримати вид на проживання. При цьому виявлено, що в рамках реформованої моделі імміграції застосовується низка місцевих програм стосовно інтеграції іммігрантів, у рамках яких більшість функцій із правової, соціокультурної адаптації передано із компетенцій республіканської влади місцевих комун. Також значна увага приділяється взаємодії в навчальних закладах дітей різного етнічного походження, соціальних прошарків тощо. В рамках вказаної моделі також є проблеми стосовно врахування державою етнічних, релігійних особливостей іммігрантів, але існують позитивні характеристики, які передбачають поліпшення взаємодії на рівні осіб із різних етнічних груп в тих або інших публічних утвореннях.

Після початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну політика Франції щодо іммігрантів змінилася через винятковий захід – тимчасовий захист, який був санкціонований Радою ЄС від 4 березня 2022 р., що поширюється на всі країни Європейського Союзу. Слід відзначити, що тимчасовий захист передбачає отримання дозволу на проживання на території країн ЄС тривалістю 1 рік, який може бути продовжено. У Франції обов'язки щодо прийняття біженців було передано у місцеві префектури – установи, що офіційно займаються прийманням, офіційною реєстрацією, доступом до прав і проживання на її території.

На тимчасовий захист мають право такі категорії громадян: які мешкали на території України до 24 лютого 2022 р.; особи, які не є громадянами України, але українська влада надала їм захист; особи, які не є громадянами України, але мають постійний дозвіл на проживання і не можуть повернутися до країни походження; члени сім'ї особи, яка відповідає першій або другій умовам.

Як повідомляють у Міжвідомчому кризовому підрозділі з прийняття людей у Франції, кордон з цією країною на кінець червня 2022 р. перетнули понад 100 тисяч українців. Тоді як до початку війни у країні проживало 19 тисяч наших співгромадян. Фінансова допомога для шукачів притулку у Франції становить 6,80 євро на одну людину на добу. Близько 18 тисяч українських дітей навчаються у французьких школах, коледжах, ліцеях. Окрім цього, у школах створено всі умови для адаптації українських дітей у новий учнівський простір зі збереженням культури та історії своєї держави. Для цього до освітнього процесу залучають українських вчителів, які викладають рідну мову та історію.

Висновки. Систематизовано основні сучасні соціокультурні моделі імміграції у Франції в кінці ХХ – 20-х рр. ХХІ ст., виявлено їх характеристики та проблеми впровадження. Визначено, що в кінці ХХ ст. державою використовувалась модель асиміляції іммігрантів (монокультуралізму), яка передбачала інтеграцію громадян в єдине монокультурне суспільство,

усувала поділ населення за релігійною, етнічною, культурними ознаками. Зазначена модель демонструвала достатню ефективність до початку міграційної кризи в ЄС (2015-2016 рр.), але через існування низки проблем потребувала реформування. Встановлено, що урядом Е. Макрона розпочато впровадження моделі асиміляційної територіальної політики з елементами урахування етнічних та культурних характеристик, яка містить низку соціально-культурних програм, передбачає реалізацію в рамках територій країни. Зміни в міграційній політиці країн ЄС проходять і надалі, оскільки 24 лютого 2022 р., коли відбулося повномасштабне вторгнення Росії в Україну, стало початком нової, однієї з найбільших міграційних криз в Європі за останні кілька десятиріч.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Малиновська О.А. Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії: монографія. К.: НІСД, 2018. 472 с.
2. Clavé-Mercier A. Les contours mouvants de la «famille» dans une politique d'intégration de migrants roms : une étude de cas. *Ethnologie française*. 2018. No. 4. P. 645-656.
3. Drouho L.G., Nee V. Assimilation and the Second Generation in Europe and America: Blending and Segregating Social Dynamics Between Immigrants and Natives. *Annual Review of Sociology*. 2019. Vol. 45. P. 177-199.
4. Emeriau M., Laitin D. Integration Failures in France: A Search for Mechanisms. IPL Working Paper Series. 2020. No. 20-03. URL: <https://mathildeemeriau.com/files/integrationfailures.pdf> (дата звернення: 01.03.2022)
5. Hachimi-Alaoui M., Pélabay J. Contrats d'intégration et «valeurs de la République»: un «tournant civique» à la française? *Revue européenne des migrations internationales*. 2020. Vol. 36. P. 13-33.
6. Haddad M. When states encourage migration. The institutionalisation of French overseas-mainland migration and its effect on migrant selection. *Journal of Ethnic and Migration Studies*. 2020. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/1369183X.2020.1782179> (дата звернення: 01.03.2022).
7. Karimi A., Wilkes R. National Models of Integration in Comparative Migration Studies: A Critical Appraisal. Working Paper. Vancouver: University of British Columbia. 2021. No. 4. 24 p.
8. Lizotte C. Laïcité as assimilation, laïcité as negotiation: Political geographies of secularism in the French public school. *Political Geograph*. 2020. Vol. 77. P. 102-121.
9. McAvay H., Safi M. Is there really such thing as immigrant spatial assimilation in France? Desegregation trends and inequality along ethnoracial line. *Soc Sci Res*. 2018. Vol. 73. P. 45-62.

REFERENCES

1. Malynovska, O.A. (2018). *Mihratsiina polityka: hlobalnyi kontekst ta ukrainski realii* [Migration policy: global context and Ukrainian realities]. Kyiv: NISD [in Ukrainian].

2. Clavé-Mercier, A. (2018). Les contours mouvants de la «famille» dans une politique d'intégration de migrants roms : une étude de cas. *Ethnologie française*, no. 4, pp. 645-656 [in French].
3. Drouho, L.G., Nee, V. (2019). Assimilation and the Second Generation in Europe and America: Blending and Segregating Social Dynamics Between Immigrants and Natives. *Annual Review of Sociology*, vol. 45, pp. 177-199 [in English].
4. Emeriau, M., Laitin, D. (2020). Integration Failures in France: A Search for Mechanisms. *IPL Working Paper Series*, no. 20-03. Retrieved from: <https://mathildeemeriau.com/files/integrationfailures.pdf> (accessed: 01.03.2022) [in English].
5. Hachimi-Alaoui M., Pélabay J. Contrats d'intégration et «valeurs de la République»: un «tournant civique» à la française? *Revue européenne des migrations internationales*. 2020. Vol. 36. P. 13-33 [in French].
6. Haddad, M. (2020). When states encourage migration. The institutionalisation of French overseas-mainland migration and its effect on migrant selection. *Journal of Ethnic and Migration Studies*. Retrieved from: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/1369183X.2020.1782179> (accessed: 01.03.2022) [in English].
7. Karimi, A., Wilkes, R. (2021). National Models of Integration in Comparative Migration Studies: A Critical Appraisal. Working Paper. Vancouver: University of British Columbia, no. 4, 24 p. [in English].
8. Lizotte, C. (2020). Laïcité as assimilation, laïcité as negotiation: Political geographies of secularism in the French public school. *Political Geograph*, vol. 77, pp. 102-121 [in French].
9. McAvay, H., Safi, M. (2018). Is there really such thing as immigrant spatial assimilation in France? Desegregation trends and inequality along ethnoracial line. *Soc Sci Res*, vol. 73, pp. 45-62 [in English].